

UDK 061.6
Stručni članak
Primljeno: 16. X. 1992.

Institut za suvremenu povijest* *Planiranje znanstvenog rada Instituta*

Polazeći od novih potreba hrvatske historiografije i vlastitih znanstvenih planova, Institut za suvremenu povijest u svojim osnovnim istraživačkim pravcima nastoji težište svoga budućeg rada položiti najvećim dijelom na ova tematska područja: povijest Hrvatske u XIX. i XX. stoljeću; porijeklo i razvoj modernog hrvatskog društva; istraživanje gravitacijskog okruženja s kojim je hrvatski narod uspostavljao civilizacijske, kulturne, političke i gospodarske komunikacije; istraživanje porijekla i razvoja hrvatske nacije; istraživanje hrvatske državopravne tradicije, političkih ideologija i stranaka kao i drugih velikih tema koje je zacrtao u svojim znanstveno-istraživačkim projektima. Nastojeći da što određenije iskaže svoj budući istraživački rad Institut iznosi prijedlog novog projekta o političkom sustavu u povijesti Hrvatskog Kraljevstva koji će podnijeti Ministarstvu znanosti.

I. ISTRAŽIVAČKI PROJEKTI

Prema novom znanstvenoistraživačkom razvoju, koji je utemeljilo Ministarstvo znanosti, tehnologije i informatike Republike Hrvatske, Institut je za naredno srednjoročno razdoblje, kako je poznato, organizirao svoju djelatnost u sklopu ovih znanstvenih projekata:

1. Vojna krajina — građa i studije (od XVI. st. do sjedinjenja 1881.)
2. Društveni slojevi i vjerske zajednice 1848.—1918. god.
3. Proturječnosti hrvatskog društva u Kraljevini SHS
4. Ljudski gubici Hrvatske u drugom svjetskom ratu
5. Uspostava partijskog monopola u Hrvatskoj 1945.—1952. god.
6. »Hrvatsko pitanje« u vanjskoj politici Nove Jugoslavije 1943.—1948.

Svi zajedno, navedeni znanstveni projekti usmjereni su na organiziranje znanstvenoistraživačke djelatnosti iz novije nacionalne povijesti. (Šire obavijesti o tome: *Časopis za suvremenu povijest* 23, br. 1—3, Zagreb 1991., str. 263—269.)

Institut je planirao da u tijeku ostvarivanja tih istraživačkih projekata nastanu 1) brojni izvorni znanstveni radovi, 2) niz monografija i 3) više edicija povijesne građe.

Težište znanstvenog rada Instituta, nadalje, usmjereno je na proširivanje područja istraživanja u smjeru što šireg obuhvaćanja novije hrvatske nacionalne povijesti. To znači da se Institut opredijelio za istraživanje porijekla i razvoja modernoga hrvatskog društva od sredine XIX. stoljeća do suvremenosti.

Promatrajući pak s metodičkoga gledišta, time se iskazuje težnja da se zadovolje zahtjevi socijalne povijesti, uz posebno znanstvenoistraživačko usmjerivanje prema političkoj, ekonomskoj i kulturnoj historiji. U tom smislu Institut je koncipirao *Časopis za suvremenu povijest* i Zbornik radova *Povijesni prilozi*. (O tome iscrpno govore posebni elaborat Instituta od lipnja 1990., i prijedlozi za znanstveno-razvojna istraživanja Instituta, koji su u prosincu 1990. izrađeni za Ministarstvo znanosti, tehnologije i informatike Republike Hrvatske.)

II. ŠIRENJE ISTRAŽIVANJA SUVREMENE POVIJESTI

Institut je, dakle, neprekidno težio proširivanju područja istraživanja novije hrvatske nacionalne povijesti, o čemu svjedoče njegove publikacije i razvojni projekti.

Istraživanja koja se odnose na razdoblje do 1918. godine pokazuju zanimanje za više tematskih područja. To su ova osnovna područja: gospodarski razvoj, poglavito industrija, trgovina i bankarstvo; političke stranke, s težištem na razvoju Narodne stranke i srpskih političkih stranaka; povijest Hrvatsko-slavonske Vojne krajine do sjedinjenja s bankom Hrvatskom; povijest Gradišćanskih Hrvata; Napredna omladina; povijest radničkog pokreta od njegovih začetaka do transformacije u prvom svjetskom ratu i neposrednom poslijeratnom vremenu; određeni aspekti kulturne povijesti.

Težište istraživanja u razdoblju 1918.—1941. god. bilo je na povijesti komunističkog pokreta, ali je sve izraženiji bio i interes za druga tematska područja. Kada je pak riječ o istraživanju razdoblja 1941.—1945. god., težište je bilo na povijesti narodnooslobodilačke borbe, ali je već od početka postojao i širi interes. Ta organizirana istraživanja dala su brojne vrijedne znanstvene rezultate, koji su u mnogo čemu obogatili i unaprijedili povijesnu znanost.

Polazeći od dosadašnjih rezultata i spoznaja hrvatske historiografije, a zatim i od vlastitih planova i znanstvenih programa, Institut u osnovnim pravcima svoga istraživačkog rada nastoji težište staviti na ova tematska područja: povijest Hrvatske u XIX. i XX. stoljeću uopće; istraživanje porijekla i razvoja modernoga hrvatskog društva; povijest hrvatskog naroda na njegovu cjelokupnom etničkom i političkom prostoru; istraživanje njegova okruženja s kojim je uspostavljao civilizacijske, kulturne, političke i gospodarske komunikacije; istraživanje porijekla i razvoja hrvatske nacije, tj. procesa njezine integracije; razvoj političke misli u Hrvatskoj;

nadalje, istraživanje društvenih i političkih struktura, političkih stranaka u Hrvatskoj, njezinih institucija, geneze i strukture ideologija, industrijalizacije, urbanizacije, sustava školstva, sudstva, razvoja znanosti, porijekla suvereniteta, hrvatske državopravne tradicije, utjecaja pravnih normi na razvoj društva i države, formiranja političke zajednice, i ostale teme koje je zacrtao u svojim programima.

U nastojanju da što konkretnije iskaže svoje viđenje znanstvenoistraživačkog rada, i da svoje zamisli pokuša organizirati, Institut ovim putem predočuje javnosti prijedlog novoga znanstvenoistraživačkog projekta o političkom sustavu u povijesti Trojedne Kraljevine Hrvatske. Taj će projekt, nakon njegove javne provjere i racionalizacije, Institut podnijeti Ministarstvu znanosti, tehnologije i informatike Republike Hrvatske.

Da bi se mogao realizirati, prijedlog znanstvenog projekta predviđa: prvo, na području metodičkog pristupa — istraživanje socijalne historije uz jasno izraženo i osmišljeno interdisciplinarno usmjerenje; drugo, na području organizacije znanstvenog rada — okupljanje i sudjelovanje znanstvenika iz drugih institucija (više instituta i fakulteta), te uže povezivanje historijskih instituta i Sveučilišta, napose jače povezivanje i drukčiju organizaciju znanstvenoga i nastavnog rada; treće, odgajanje mladih znanstvenih kadrova prema toj zamisli.

III. PRIJEDLOG NOVOGA ZNANSTVENOISTRAŽIVAČKOG PROJEKTA

Naziv projekta:

»Razvoj i struktura politike i društva u Trojednoj Kraljevini Hrvatskoj od druge polovice XVIII. stoljeća do 1918. godine«

Područja istraživanja:

istraživanje porijekla, razvoja i strukture politike, političke zajednice, države, političkih ideologija, društava, civilizacija, kultura, etnosa, etničkog identiteta, institucija, zajednica, društvenih grupa te porijekla i integracije naroda i nacije u hrvatskim pokrajinama (Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji, Vojnoj krajini i Istri)

Teme:

1. Porijeklo i razvoj hrvatske nacije
— utjecaj politike, političke zajednice, političke homogenizacije, te socio-kulturnih i socioekonomskih procesa na formiranje i razvoj hrvatske nacije
— proces integracije hrvatske nacije
2. Porijeklo i razvoj hrvatske države

- utjecaj politike, političkih/državnih institucija, političkih/državnih struktura, državnopravne tradicije i pravnih normi na razvoj hrvatske države
- razvoj hrvatske državnosti
- 3. Političke stranke u Kraljevini Hrvatskoj
 - pojava, razvoj, javna djelatnost, organizacija te političko i društveno značenje brojnih/svih političkih stranaka u Kraljevini Hrvatskoj
- 4. Hrvatski nacionalni »preporod« od druge polovice XVIII. do XX. st.
 - etape, razvoj, procesi, smjerovi, ideologije i strukture nacionalnih »preporoda« u hrvatskim pokrajinama
- 5. Razvoj moderne političke i društvene misli u Kraljevini Hrvatskoj
- 6. Struktura i sadržaj političkih ideologija u Kraljevini Hrvatskoj
 - uloga političkih ideologija u razvoju hrvatskog naroda i u integraciji moderne hrvatske nacije
- 7. Posebni politički, kulturni i gospodarski razvoj u pojedinim hrvatskim pokrajinama: Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji, Vojnoj krajini i Istri
 - problem regionalne povijesti
 - integracija hrvatskog društva, kulture, politike, naroda i nacije
- 8. Hrvatska državnopravna tradicija
 - utjecaj prava i politike na razvoj hrvatske nacije i hrvatske države kao jedinstvene i samostalne Kraljevine Hrvatske
- 9. Hrvatska državna i pravna povijest (XVIII.—XX. st.)
- 10. Geneza i struktura federalizma/konfederalizma u hrvatskoj politici
 - programi o političkom, društvenom i kulturnom/civilizacijskom pluralizmu (unutar višenacionalne države)
- 11. Političke, državne, kulturne i društvene institucije u Kraljevini Hrvatskoj
- 12. Politička uprava: Bansko vijeće, hrvatska vlada, Namjesništvo, Zemaljska vlada
- 13. Županijski sustav u političkom i društvenom životu Kraljevine Hrvatske
- 14. Hrvatski sabor od 1790. do 1918. godine
- 15. Hrvatski sabor 1861. godine
- 16. Razvoj parlamentarizma u Kraljevini Hrvatskoj
- 17. Politički i društveni razvoj Kraljevine Hrvatske za revolucije 1848/49. godine
- 18. Liberalna i demokratska tradicija u hrvatskoj politici
 - utjecaj europske teorijske i političke misli na razvoj hrvatske politike i na integraciju hrvatske nacije

19. Konzervativizam u hrvatskom političkom i društvenom životu
20. Klerikalizam u hrvatskom političkom i društvenom životu
21. Pangermanstvo i panslavizam (odjek u hrvatskoj politici)
22. Slavistička znanost i politika
23. Agresivni nacionalizam (njemački, mađarski, talijanski) i ideologija slavenstva (slovinstvo, slavenstvo, austroslavizam, ilirizam, jugoslavizam)
24. Hrvatska politika, društvo i kultura i europski civilizacijski tokovi — utjecaj europske civilizacije, kulture, društva i politike na razvoj hrvatskog naroda
25. Razvoj Kraljevine Hrvatske unutar srednjoeuropskog političkog, državnog, društvenog, kulturnog i civilizacijskog sustava
26. Modernizacijski procesi i razvoj hrvatske politike i društva od prosvijećenog apsolutizma do početka XX. stoljeća
27. Ovisnost hrvatske politike o ovim datostima i vrijednostima: civilizacijskim, kulturnim, društvenim, ekonomskim, tehnološkim, biološkim, demografskim, pravnim, vjerskim, geografskim — utjecaj svijesti, mentaliteta, običaja, morala, nasljeđa i tradicije na razvoj hrvatske politike
28. Civilizacija, kultura, društvo, država i zajednica kao pojmovni i vrijednosni sustavi u hrvatskoj politici — njihovo određenje i njihove međusobne komunikacije u procesu formiranja moderne hrvatske narodne zajednice
29. Socijalna zajednica i politički poredak u Kraljevini Hrvatskoj i u Habsburškoj Monarhiji uopće
30. Politika i društvo u Kraljevini Hrvatskoj od XVIII. do XX. st.
31. Politika i kultura (umjetnost, književnost, znanost, ideologija, školstvo, tradicija) u Kraljevini Hrvatskoj od XVIII. do XX. st.
32. Politika i moral (kao načelo, vrijednosni sustav i moralna zajednica) u Kraljevini Hrvatskoj od XVIII. do XX. st.
33. Politika i vjera u Kraljevini Hrvatskoj od XVIII. do XX. st.
34. Vjerske zajednice u političkom i društvenom životu Kraljevine Hrvatske od XVIII. do XX. st.
35. Političke, državne i društvene strukture u Kraljevini Hrvatskoj od XVIII. do XX. st.
36. Društvene grupe i njihov utjecaj na razvoj hrvatske politike i društva — uloga/utjecaj pojedinaca, grupa, elite, slojeva, političkih stranaka i etničkih zajednica na razvoj/formiranje hrvatske nacije, hrvatskog društva i moderne države Hrvatske

37. Teorije i misli o političkoj zajednici, državi, društvu, narodu i naciji u hrvatskoj politici od XVIII. do XX. st.
38. Grad u političkom i društvenom razvoju Kraljevine Hrvatske — utjecaj urbanizacije na razvoj politike, kulture, civilizacije i društva
39. Određenje hrvatskoga etničkog, političkog i državnog teritorija: određenje hrvatskih etničkih i političkih granica
40. Politika i gospodarski razvoj u Kraljevini Hrvatskoj
41. Politika i industrijalizacija građanske Hrvatske
42. Problemi gospodarskog i političkog razvoja Kraljevine Hrvatske
43. Demografski razvoj Kraljevine Hrvatske i njegov utjecaj na politički i društveni razvoj hrvatskog naroda
44. Kolonizacija hrvatskih zemalja i njezin utjecaj na etničke promjene te politički i društveni razvoj Kraljevine Hrvatske
45. Hrvati u dijaspori
 - u Austriji, Mađarskoj, Sloveniji, Srbiji, Crnoj Gori
 - u europskim državama
 - u Kanadi, SAD, Južnoj Americi, Australiji, Africi
46. Hrvatski narod u Bosni i Hercegovini
47. Hrvatska i Ugarska od XVIII. do XX. st.
 - politički, državni, državnopravni, društveni, civilizacijski, kulturni i gospodarski razvoj Kraljevine Hrvatske unutar krune sv. Stjepana
 - međusobne komunikacije hrvatskog i mađarskog naroda
48. Hrvatsko-srpski odnosi
 - a) u svim hrvatskim pokrajinama napose
 - b) između Kraljevine Hrvatske i Vojvodine
 - c) između Kraljevine Hrvatske i Srbije
 - d) u Bosni i Hercegovini— sve istražiti na razini
 - 1) određenja identiteta etnosa, etničkih zajednica, vjerskih zajednica, političkih/državnih zajednica, pravnih normi, društava te civilizacijskih i modernizacijskih tokova
 - 2) mogućih i/ili ostvarenih komunikacija, i to: kulturnih, političkih, društvenih, vjerskih, etničkih, gospodarskih i civilizacijskih
49. Srbi u Kraljevini Hrvatskoj: porijeklo, razvoj, integracija
50. Istraživanje porijekla etnosa i etničkog identiteta uopće na prostoru Kraljevine Hrvatske
51. Porijeklo, formiranje i razvoj svih etničkih grupa i zajednica na prostoru Kraljevine Hrvatske

52. Politički i društveni razvoj Kraljevine Hrvatske unutar srednjoeuropskog prostora: međusobne komunikacije narodâ, društava, kultura i civilizacija na prostoru Srednje Europe
- Hrvatsko-mađarski odnosi
 - Hrvatsko-autrijski/njemački odnosi
 - Hrvatsko-slovenski odnosi
 - Hrvatsko-češki/slovački odnosi
53. Hrvatsko-poljski i hrvatsko-ruski odnosi
54. Hrvatski intelektualci u europskim zemljama
55. Kraljevina Hrvatska unutar jadranskog/mediteranskog prostora — i to: kulturnog, civilizacijskog, političkog i gospodarskog
56. Odjek »buržoaskih revolucija« u Kraljevini Hrvatskoj
57. Kraljevina Hrvatska u međunarodnim ugovorima i međunarodnom pravu od XVIII. do XX. st.
58. Međunarodni odnosi
59. Društvene grupe i pojedinci u javnom životu Kraljevine Hrvatske
- »narodnjaci«, »preporoditelji«, »naprednjaci«, liberali, demokrati, konzervativci, reacionari, socijaldemokrati, radikali, socijalisti, komunisti i drugi
 - elita, klase, mase/puk, aristokracija, posjednici, obrtnici, trgovci, sitna i srednja buržoazija, seljaci, proletarijat
 - njihov odnos spram poretka, stabilnosti, progresa, napretka, oblika vlasti, izbora predstavničkih institucija, upravi, politici uopće, vjeri, školstvu, kulturi itd.
60. Izorno pravo, izbori i stranački sustav u Kraljevini Hrvatskoj
61. Izbori u Kraljevini Hrvatskoj
— izbori i stranački sustav
elementi izbornih sustava
izborni sustavi i izborne reforme
62. Radnički pokret i politika u Kraljevini Hrvatskoj
63. Internacionalizam u hrvatskoj politici
64. Monografije istaknutih hrvatskih političara i ličnosti

Napomena: Za svaku je temu nužno izraditi poseban plan znanstvenoistraživačke djelatnosti.

Monografije i sinteze:

- Porijeklo i razvoj hrvatske nacije
- Političke stranke u Kraljevini Hrvatskoj

3. Hrvatska politika od 1790. do 1918. godine
politički, društveni i kulturni razvoj hrvatskog naroda
4. Hrvatska državopravna tradicija XVIII.—XX. st.
5. Hrvatska državna i pravna povijest XVIII.—XX. st.
6. Povijest političke misli u Hrvata (XVIII.—XX. st.)
7. Geneza i struktura federalizma/konfederalizma u hrvatskoj politici
8. Porijeklo, razvoj i povijest moderne hrvatske države
9. Povijest parlamentarizma u Kraljevini Hrvatskoj
10. Povijest i struktura političkih, državnih i kulturnih institucija u Kraljevini Hrvatskoj
11. Hrvatski sabor od 1790. do 1918. godine
12. Hrvatski sabor 1861. godine
13. Hrvatski etnički, politički i državni teritorij
— granice hrvatske države od XVIII. do XX. st.
14. Formiranje građansko-kapitalističkog društva u Kraljevini Hrvatskoj
15. Hrvatski nacionalni »preporod« od druge polovice XVIII. do početka XX. stoljeća: etape, razvoj i procesi
16. Kolonizacija hrvatskih zemalja
17. Demografski razvoj Kraljevine Hrvatske
18. Kraljevina Hrvatska unutar srednjoeuropskog političkog, državnog, društvenog, kulturnog i civilizacijskog prostora/sustava
19. Povijest i struktura političkih ideologija u Kraljevini Hrvatskoj
20. Liberalna i demokratska tradicija u hrvatskoj politici
21. Hrvatska politika i europski civilizacijski tokovi
22. Hrvati u dijaspori
23. Hrvatski narod u Bosni i Hercegovini
24. Hrvatska i Ugarska od XVIII. do XX. st.
25. Hrvatsko-mađarski odnosi (1790. do 1918. godine)
26. Hrvatsko-srpski odnosi (1790.—1918. godine)
27. Srbi u Hrvatskoj
28. Hrvatsko-slovenski odnosi (1790.—1918. godine)
29. Hrvatsko-češki/slovački odnosi (1790.—1918. godine)

30. Modernizacijski procesi i razvoj hrvatske politike: njihovi utjecaji na formiranje hrvatske nacije i hrvatskog društva
31. Politički razvoj hrvatskog naroda i industrijalizacija građanske Hrvatske
32. Politički i društveni razvoj Kraljevine Hrvatske za revolucije 1848/49. godine
33. Hrvatski intelektualci u europskim zemljama (XVIII.—XX. st.)
34. Kraljevina Hrvatska unutar jadranskog/mediteranskog prostora: kulturnog, civilizacijskog, političkog i gospodarskog
35. Izbori u Kraljevini Hrvatskoj
36. Vjerske zajednice u političkom i društvenom životu Kraljevine Hrvatske od XVIII. do XX. st.
37. Monografije istaknutih hrvatskih političara i ličnosti
38. Hrvatska historiografija i politika

Izdavanje grade:

1. Spisi Hrvatskog sabora od XVIII. do XX. st.
2. Dokumenti o državnoj tradiciji Kraljevine Hrvatske (XVIII.—XX. st.)
3. Spisi, dokumenti i pisma iz ostavštine uglednih hrvatskih političara
4. Zbirka dokumenata: Politička misao u Hrvata (XVIII.—XX. st.)
5. Zbirka dokumenata: Hrvatsko-mađarski odnosi (XVIII.—XX. st.)
6. Zbirka dokumenata: Hrvatsko-srpski odnosi (XVIII.—XX. st.)
7. Zbirka dokumenata: Iz inozemnih arhiva
8. Zbirka dokumenata: Hrvatska za revolucije 1848/49. godine
9. Dokumenti o političkim strankama u Kraljevini Hrvatskoj

Rad na projektu:

Ovaj se znanstvenoistraživački projekt može potpuno ostvariti u dužem vremenskom razdoblju. Ali se pojedine teme i tematski blokovi svakako mogu realizirati i u srednjoročnom razdoblju. Projekt je već sada veoma opsežan, a ipak bi se u tijeku rada morale otvarati nove neistražene teme i tematski blokovi. Jasno je da projekt sadrži brojne i do sada neistražene teme.

Da bi se projekt realizirao, potrebno je postići: a) blisku radnu i istraživačku povezanost ekipe istraživača i b) stalnu međusobnu razmjenu iskustava i obavijesti (o izvorima, literaturi, teorijskim i metodičkim novostima itd.). Budući da su teme brojne i raznovrsne, a ipak međusobno povezane, nužno je istraživački rad usmjeriti interdisciplinarno (teorijski i istraživački).

Potrebno je, dakle, neprestano teorijsko i metodičko usmjerivanje, osobito mladih istraživača. Zato treba mladim istraživačima (u njihovu teorijskom, interdisciplinarnom i istraživačkom usmjerivanju) posvetiti veliku pažnju. Svi istraživači koji budu radili na tom projektu morat će individualni rad (vlastitu znanstvenoistraživačku djelatnost na pojedinim temama, a u sklopu zajedničkog projekta) uskladiti i najuže povezati sa zajedničkim, kolektivnim radom. A to će postići ovako: prvo, da jedan drugoga obavještavaju o povijesnim izvorima (za one srodne teme na kojima rade drugi istraživači, ukoliko u tijeku svoga istraživanja naiđu na takvu građu), o historiografiji i teorijskim studijama; drugo, da formiraju zajednički fond podataka o povijesnim izvorima (svih mogućih tema); treće, da formiraju zajednički fond bibliografskih jedinica (tematski i problematski) iz historiografije, stručnu bibliografiju; četvrto, da formiraju zajednički fond bibliografskih jedinica iz teorijske literature (iz srodnih povijesnih znanosti). Napokon, kao istraživački tim, morat će neprestano raditi na prikupljanju, sređivanju i objavljivanju povijesne građe.

* *Napomena*

Ovo Planiranje izradili su za ISP dr. Mirko Valentić, direktor Instituta, i dr. Petar Korunić, izvanredni profesor na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

SUMMARY

A WORK PLAN OF THE INSTITUTE OF CONTEMPORARY HISTORY

The Institute of Contemporary History proposes a new research project: Structure and development of politics and society in the triune Kingdom of Croatia from the second half of the eighteenth century to 1918. After its public verification, the Institute intends to submit the project to the Ministry of Science, Technology and Informatics of the Republic of Croatia.

As an expression of its research direction, the Institute expands its research territory to encompass larger segments of contemporary Croatian history. The project emphasizes the following themes: the history of the Croatian people in its entire ethnic and political territory; examination of its civilisational, cultural, political, and economic surroundings; analysis of the integrational processes of the Croatian nation; the development of political thinking; study of political and social structures, political parties, institutions, ideologies, industrialisation, urbanisation, systems of education, justice, government, the development of science, state traditions, and other similar topics.